

علم منطقه ای

ژرژ بنکو

مترجم: دکتر مرتضی طلاچیان

www.ketab.ir

سرشناسه	: بنکو، ژرژ Benko, Georges
عنوان و نام دیداور	: علم منطقه‌ای/ ژرژ بنکو؛ مترجم مرتضی طلاچیان
مشخصات نشر	: جهاد دانشگاهی واحد استان البرز (خوارزمی)، ۱۳۹۸
مشخصات ظاهری	: ۱۲۲ ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: 978-600-7605-75-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: عنوان اصلی: La Science régionale, 1998
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۲۴-۱۲۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: اقتصاد منطقه ای، Regional economics
موضوع	: برنامه ریزی منطقه ای Regional planning
موضوع	: فضا در اقتصاد، Space in economics
موضوع	: اقتصاد شهری، Urban economics
شناسه افزوده	: طلاچیان مرتضی، مترجم
رده بندی کنگره	: ۳۸۸
رده بندی دیویی	: ۳۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۲۲۲

انتشارات جهاد دانشگاهی واحد استان البرز (خوارزمی)

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۰۵-۷۵-۲

ISBN: 978-600-7605-75-2

عنوان کتاب : علم منطقه ای

مؤلف : ژرژ بنکو

مترجم : دکتر مرتضی طلاچیان (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد - واحد علوم و تحقیقات تهران)

نوبت چاپ اول : تابستان ۱۳۹۸

شمارگان : ۵۰۰ نسخه

قیمت : ۲۰۰۰۰۰ ریال

طرح روی جلد : مهندس مینا گل نیا

آدرس ناشر: (۱) کرج، خیابان شهید بهشتی، دانشگاه خوارزمی، طبقه همکف ساختمان مرکزی، معاونت فرهنگی جهاد

دانشگاهی واحد استان البرز(خوارزمی)؛ تلفن: ۰۲۶-۳۴۵۰۵۱۵۱

(۲) تهران، خیابان طالقانی شرقی، بین بهار و شریعتی، جنب بانک سپه، پلاک ۵۲، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد استان البرز

(خوارزمی) تلفن: ۰۲۱-۷۷۵۰۳۸۲۴

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون

اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا پخش نماید مورد پیگرد قانونی خواهد گرفت

فهرست

فهرست	۷
پیشگفتار مترجم	۹
مقدمه	۱۳
فصل اول	۱۵
علم منطقه ای: چرایی و چگونگی	۱۵
۱ - پاسخ به خواسته ای "علمی و علمی"	۱۵
۲ - منطقه در تحلیل منطقه ای	۲۳
۳ - علم منطقه ای: شبکه ای جهانی با همه تولیدات علمی	۲۶
فصل دوم	۳۳
اقتصاد و فضا پیش از علم منطقه ای	۳۳
۱ - نیاکان علم منطقه ای	۳۳
۲ - پیشگامان،	۴۰
اولین نظریه های اقتصاد فضا	۴۰
فصل سوم	۶۳
علم منطقه ای، چهل سال پژوهش	۶۳
۱ - سرآغاز علم منطقه ای؛ تلاشهای اولیه با رهنمودهای والتر ایزارد	۶۳
۲ - مکانیابی ها	۶۵
۳ - توسعه منطقه ای	۷۲
۴ - ساماندهی و ساخت فضا	۷۹

۸۳	۵ - ارکان بعد از جنگ : عقب ماندگی یا وابستگی ؟
۸۷	۶ - تئوری نظارت و کنترل و اقتصاد منطقه ای
۹۷	فصل چهارم
۹۷	سیر تکاملی روشها و تکنیک ها
۹۷	۱- در جهت کمک به برنامه ریزی منطقه ای
۱۰۱	۲- راهکارهای نو
۱۰۵	فصل پنجم
۱۰۵	علم منطقه ای در گذر از هزاره
۱۰۵	۱- اقتصاد و سرمایه های منطقه صنعتی تا حکمروایی
۱۱۲	۲- کلاتشهرگرایی
۱۱۴	۳ - محلی و جهانی
۱۱۷	۴ - نشریات جدید : بازتابی از پویایی علم
۱۲۲	۵- بحث پیرامون علم منطقه ای
۱۲۷	نتیجه گیری
۱۲۹	کتابنامه

پیشگفتار مترجم

جدا از تعاریفی که از نظر اکادمیک برای منطقه قائل می شویم، منطقه را می توان به فضا یا زیر مجموعه ای از فضای ملی در پهنه سرزمین یک کشور در نظر گرفت. بازتاب برنامه ریزی در اقتصاد کلان کشورها به وضوح در رشد و توسعه مناطق آنها قابل مشاهده است. بدون استثناء تمامی کشورهایی که در برنامه ریزی ملی خود موفق بوده اند، در برنامه ریزی های منطقه ای و آمایشی خدمت نیز گوی رشد و توسعه را از دیگر کشورها ربوده اند.

بشر از طلوع در کنار کوه کاو در ساماندهی و آمایش محیط خود بوده است. احداث دژ و باروها و هم چنین ایجاد مسیرهای ارتباطی در دوران باستان توسط چینی ها، ایرانیان و رومی ها و یا ایجاد پولدرها در قرون وسطی توسط هلندی ها در مقابله با پیشروی دریا بر روی زمین هایشان، نمونه هایی هستند که گویای سبکی است که در بهبود شرایط زیستی خود بوده است. اما پیدایش برنامه ریزی منطقه ای و آمایش سرزمین و بعد ها علم منطقه ای به معنای امروزی آن تنها به بعد از جنگ جهانی دوم بر می گردد. نابری امکانات اقتصادی، زیر بنایی و رفاهی در مناطق مختلف موجب مهاجرت های گسترده نیروی کار و سرمایه به سوی مراکز کار و فعالیت می شود. این وضعیت اگر گریبانگیر کشورهای توسعه یافته بعد از جنگ جهانی دوم بوده است متأسفانه امروزه بسیاری از کشورهای در حال توسعه منجمله کشورمان با آن درگیر است. داده های آماری گویای این واقعیت ها است. بر اساس آمار سال ۱۳۹۵ (آخرین آمار رسمی) از نرخ جمعیت شهری ۷۴ درصد کشور ۳۵ درصد آن مختص کلانشهرها می شود. هشت کلانشهر کشور (تهران، مشهد، اصفهان، کرج، شیراز، تبریز، قم و اهواز) با جمعیتی کمی بیش از ۲۰ میلیون نفر ۲۶ درصد از جمعیت کل کشور را اسکان داده اند. تنها تهران با جمعیت هشت میلیون ۶۹۳ هزار نفر، ۴۲ درصد از جمعیت تمامی کلانشهرهای کشور را در بر می گیرد. استان تهران با ۰٫۸ درصد از مساحت کل کشور بیش از ۱۳ میلیون نفر را در خود جای داده است. این استان به تنهایی ۲۲٫۶۵ درصد از تولید ناخالص کشور را بخود اختصاص می دهد.

این سهم بالا نشانگر درآمد سرانه بیشتر و جذب بیشتر مهاجرین از دیگر مناطق شده است. داده های سرشماری نفوس در سال ۱۳۹۵ سهم مهاجرین در افزایش جمعیت استان تهران را ۲۰,۲ درصد نشان می دهد. در حالی که ۳۰ استان دیگر کشور بطور متوسط ۲ تا ۳ درصد از مهاجرین را به خود جذب کرده اند. ساخت و سازهای بی رویه و بدون برنامه خصوصاً در پایتخت، تمرکز سیاسی، اداری، اقتصادی و وجود مراکز آموزشی و بهداشتی (برتر) در کلانشهر ها و دیگر مراکز استانی باعث تشویق و سوق دادن سرمایه به سوی قطبهای اقتصادی و تشدید مهاجرت داخلی و خالی نمودن مناطق حاشیه ای از سکنه اشان شده است. عدم اجرای برنامه های آمایشی در مناطق مختلف کشور، در سالهای آتی باز هم ما را شاهد هر چه بیشتر جا به جایی نیروی کار و سرمایه به سوی مناطق توسعه یافته تر خواهد کرد و نتیجه ای جز تشدید نابرابری های منطقه ای نخواهد داشت. راه برون رفت از این شرایط مستلزم تمرکز زدایی سیاسی و اقتصادی، توزیع متوازن منابع مالی، محرومیت زدایی و فقر زدایی است. تدابیری که کشورهای اروپای غربی، با انداختن و اجرای برنامه ریزی های منطقه ای و آمایشی، بعد از جنگ جهانی دوم تجربه کردند. عدم توزیع متعادل زیر ساخت ها، جمعیت و فعالیت در این کشورها برنامه ریزان و سیاستگذاران را بر آن داشت که تدابیر علمی و عملی را در مقابله با این نابرابری ها بکار گیرند. کتاب حاضر از طریق روند شکل گیری علم منطقه ای به این تدابیر علمی می پردازد.

علم منطقه ای ریشه در تنوری ها و مسائل اقتصادی، اجتماعی و جمعیت افیایی دارد که به قرن نوزدهم بر می گردد. موضوع مکانیایی فعالیت های اقتصادی اعم از کشاورزی، صنعتی و خدماتی در فضا با نام محققین و اقتصاددانانی چون فون تونن، لانتهارت، و کریستالر، پردهول، پلندر و لوش عجین است و یکی از بنیان های اصلی این علم را تشکیل می دهد. اما علم منطقه ای به مثابه شاخه ای علمی و مجزا را اقتصاد دان آمریکایی والتر ایزارد در دهه ۱۹۵۰ که خود دنباله روی پیشگامان این علم بود بنیان گذاشته است. نویسنده این کتاب ژرژ بنکو، علم منطقه ای را چنین تعریف می کند: « علم منطقه ای، رشته ای است که در تقاطع با علم اقتصاد، جغرافیا، جامعه شناسی، علوم سیاسی و انسان شناسی قرار دارد، دخالت انسان بر پهنه

سرزمین، اصلی ترین موضوع مورد بررسی و آزمون این علم است.» در این پیشگفتار نیازی به باز کردن موضوعات مطروحه در این کتاب در ارتباط با این علم نیست. تنها به این نکته اشاره کنیم که کتاب حاضر که ترجمه فارسی آن پیش رو است، در مدت زمان کوتاهی بعد از چاپ آن در فرانسه به زبانهای اسپانیایی، پرتغالی و مجاری ترجمه و انتشار یافته است. از نادر کتبی است که حتی در زادگاه خود در ارتباط با علم منطقه ای منتشر شده است. در کشورمان نیز تا کنون کتابی در ارتباط با علم منطقه ای تألیف و یا ترجمه نشده است. سالها تدریس دروس برنامه ریزی شهری و منطقه ای در مقطع تحصیلات تکمیلی و نبود منبعی معتبر در ارتباط با علم منطقه ای راقم این سطور را بر آن داشت که این کتاب غنی را ترجمه کند.^۱ امید است که دانشجویان، برنامه ریزان و سیاستگذاران نه تنها با این علم آشنا شوند بلکه راهکارها و روشهای آن را در عمل بکار ببرند.

نویسنده کتاب ژرژ بنکو (۲۰۰۱-۱۹۵۱) از اساتید برجسته فرانسه در انستیتوی مطالعات سیاسی پاریس (۱۹۹۲-۱۹۸۶) و دانشنامه دیرین (۲۰۰۹-۱۹۹۲) بوده است. کتب زیادی از او به جای مانده، آشنایی مترجم با یکی از نادرترین نویسندگان به سالها قبل بر می گردد. انتشار کتاب جغرافیای تکنوپل ها در سال ۱۹۹۱، پیشگام شدن او را در زمینه علمی دیگری در ارتباط با فضاهایی که پذیرای صنایع با فناوری پیشرفته هستند نشان می دهد. در این کتاب بنکو با سفر به کشورهای مختلف به مطالعه و بررسی شهرهای علمی و پارکهای علم و فناوری در آمریکا، اروپا و ژاپن پرداخته است.

برای آشنا شدن بیشتر با نویسنده و متاسفانه به دلیل بیماری و درگذشت نا بهنگامی که فرصت تدریس و تحقیق را از او گرفت. در اینجا به گلچینی از اتوبیوگرافی که در روزهای

۱- در اینجا لازم به ذکر است که در گذشت نویسنده کتاب فرصت بازنگری و به روز آوری مطالب را از او سلب کرد. این موضوع در مورد منابع مورد اشاره کتاب قابل رویت است. هم چنین در فصل پنج در مبحث «پیرامون علم منطقه ای» نویسنده در زمان نگارش کتاب به روند تغییر و تحولات آکادمیک در دانشگاه های آمریکای شمالی و منسوخ شدن برنامه های آموزشی و بسته شدن اولین دانشکده علم منطقه ای در دانشگاه پنسیلوانیا در اوایل سالهای ۱۹۹۰ اشاره دارد و سپس خود با دلایل مختلف به ادامه حیات این علم اعتقاد دارد. در جهت آگاهی خواننده همانگونه که نویسنده اعتقاد داشت علم منطقه ای به حیات پر بار خود ادامه می دهد. کندو کاوی کوتاه بر روی سایتهای اینترنت خواننده کنجکاو را با مراکز آموزشی و تحقیقاتی، کتب و مقالات منتشره در ارتباط با این علم را تا به امروز نشان می دهد.

پایانی عمر ژرژ بنکو برای همکاران خود به شورای تحریریه مجله *Espace et société* (فضا و جامعه) ارسال کرده است می پردازیم. این اتو بیوگرافی در شماره ۱۳۹ مجله فوق الذکر به صورت مقاله و با استناد به یاد داشت هیئت تحریریه بدون هیچ تغییری منتشر شده است. در این مقاله بنکو از بیماری و مرگ نزدیک خود همکارانش را مطلع می سازد و خواهان این است که بعد از در گذشتش هیچگونه مراسم بزرگداشتی برایش صورت نگیرد. بنکو در این بیوگرافی خود را این چنین معرفی می کند: « اروپایی هستم، زبان روزمره من فرانسه است. اما اصل و نسب من آلمانی، اتریشی، مجاری، هلندی و کانادایی است. دوران دبستان و دبیرستان و دانشگاه را در مدارس خصوصی و دولتی در فرانسه، سوئیس، کانادا، آلمان و مجارستان گذراندم» بنکو در این مقاله به ا ا بودن خود به پابندی به هر گونه ایدئولوژی سیاسی می پردازد، به صلح طلب بودن، آسایش و بیزار سم و آنتی کمونیسم خود اشاره دارد. خود را فردی انساندوست و جامعه گرا طرفدار عدالت و مدافع محیط زیست معرفی می کند. در جایی می نویسد: « هرگز تصمیم نگرفتم زندگی ام را دوباره بسازم بلکه زندگی است که مرا دوباره ساخت» در ارتباط با شغل خود بنکو ادامه می دهد: « من از سه دهه است که تدریس می کنم، تنها آرزویم تحریک کنجکاوی، ایجاد علاقه به ایده ها، برگیر نمودن با دانش و ایجاد انگیزه در نوآوری و ابتکار در دانشجویانم بوده است. ابزار مورد نیاز و روش تدریس و اهداف و اندیشیدن را برایشان مهیا می سازم. در واقع قبل از هر چیز مایلیم ذهنی آزاد و مستقل را پرورش دهیم نه افرادی که در محیط بسته حرفه ای خود حل شوند. کار تدریس، تفریق و اندیشیدن آنچنان مرا ارضاء می کند که هیچ وقت زمان برای نگران بودن ندارم.» در جایی دیگر می نویسد: « تفکر و اندیشه با مکتوب شدن مشخص می شود. تنها جوهر سیاه کتابها است که انکار را منعکس می کند.» در ارتباط با دانشگاه هایی که در سطح بین الملل تدریس کرده است به دانشگاه سائو پائولو (برزیل)، دانشگاه لیسبون (پرتغال)، دانشگاه بوینس آیرس (آرژانتین)، دانشگاه آکسفورد (انگلستان) اشاره دارد. در ادامه به ۱۳ تألیف و ترجمه به تنهایی و یا با دیگران به ۲۵۰ مقاله و عضویت در شورای نویسندگان ۲۰ مجله اشاره دارد.